

نورک پوری

نورک ادبانی مرکزی ہیئت طر فخرہ نشر اولنور.

جلد ۲

ایلول ۱۳۴۱

نومرو ۱۲

آذربایجان شاعرلری

شرق لسانلرنده کی
وقوفله طائمش اولان
معلم م. رادلوف، لاییز-
یغده (۱۸۸۳) تارینخنده
باصلمش اولان (شمالی
تورک لسانلرینک صوتیائی)
نامنده کی مشهور اثرنده
تورک لهجه لرینی؛ شرق،
غرب، مرکزی آسیا،
جنوب لهجه سی دییه
دورده آیری یور و جنوب
لهجه سی اوله رق: تور-

کچن سنه یاپیلان «تورک ادبیاتی
تاریخی» پروگرامنه یک موافق اوله رق
کچرولی زاده فؤادیک طرفندن (آذری)
ادبیاتی علاوه ایدلمشدی. شیمدی یه
قادر امال ایدیلن بوقسم، اکثر
مسکداشلرمنجه تقبیح ایدلمه دیکی
ایچون اولدقجه مهم مشکلات تولید
ایندی. ماخذلرک ققدانی، کتبخانا
ته سزلک کبی عاملار بالخصه طشرده
تاریس وظیفه سیله اوغراشان آرقدا
شلمزک چالیشمه لرینی اشکال ایتکده
بولونیور. بونی دوشوندک کتبخانه،
کتبخانه کزه رک بعض ملقندرو صلاحیت
ساحبی ذواته مراجعت ایلیمه رک
طویلایه ییلدیمکمز معلوماتی صیراسیله
نشر ایده جکمز. چوق تمی ایدرم که
دکتر محترم رفقا، بو خصوصده الله
ایندکلمرینی نشره همت بویورسونلر.
بویله لکله سوکیلی قومشومز واکیقین
قارده شلریمز آذربلرک ادبی واجتماعی
حیاتلرینی طائیش، طائیش اولورز.

کن، آذری، قافقاس،
انادولو، قریم، عثمانلی
لهجه لرینی کوستریور.
لهجه لر ایچنده شپه سز
بزه اک یقین اولانلردن
بری و اولدقجه ده تکامل
ایتمش بولونانی (آذری)
لهجه سیدر که اوچه آیر-
مق قابلدر: قاراباغ،
شیروان، شکی.

بونلر ایچنده اک
چوق شاعر قارا باغده

یتشمش، برخیلی اثرلر نشر اولونمشدر. چارلق روسیاسنک مدھش استبدادی
آلتنده ازیلن زواللی آذری قارده شلریمزک اون ایکنجی عصره قدر کلن اجتماعی،
ادبی، علمی حیاتی تمامیه مجهول قالمش کیدر. ایلک آذری شاعری عد ایدیلن
شیخ عزالدین پورحس اصفرانی یه داتر همان هیچ برشین بولامایمزمز کبی اوزماه
قادر کلن علم آداملرینک آثاری ده عادتاً احما ایدلمشدر.

واقعا قاضی برهان الدین کبی بزم ادبیاتمزدده شهرت شعار بعض سیالریوق ده کیل.
فقط بیلمم لجه سندن باشقه بر صورتله قاضی برهان آذری شاعری اولاییلمی؟
یوسف بک وزیروف عمادالدین نسیمی بی، فضولی بی، حتی عجم شاهی و خطابی

مخلصلی اسماعیلی ده آذربایجان مال ایدیور . بونک مناقشه سنه کیرشمه یه جکزر . بز اون ایکنجی عصر دن سوکرا یتشمش آذربایجان شاعرلر دن باشلا یه جغز و اولا قاراباغ شاعرلرینی نقل ایتدکن سوکرا صیراسیله شیروان ، شکی لیره انتقال ایده جکزر .

کنجه جوارینه قاراباغ دیرلر . (قاراباغ) ک مرکزی شوشان ، شیشه ، شوشادیدکلری (شوشی) شهریدر . اسکیدن پناه آباد ، وقلعه ناملرینی ده ویرمشلردر . کنجه ایالتنه تابع اولدجه مهم برعلم مرکزیدر . قاراباغ شاعرلری دنیلنجه شوشی وجوارنده یتیشن شاعرلر دیمکدر .

قاراباغ شاعرلری

اون ایکنجی عصر له باشلایان قاراباغ شاعرلرینک اک مشهوری واقفدر . وزیروف یوسف بک کبی بعض مؤلفلر بو عصرک مبدائی واقفله کوسترملک ایستلر . تبیع آرزوسنده بولونان او قارداشلر مزه برقولایلق اولمق ایچون مأخذلرمدن بعضیلرینی نقل ایدیورم .

- [۱] تورک مرثی - ژان ده فی ۱۹۲۰ صیفه ۱۲۱۶ یارسده طبع ایدلش .
- [۲] Phonetik der Nördlichen Türkssprachen (شمالی تورک لسانلرینک صوتیاتی) لایزیخ ده ۱۸۸۳ ده باصلش .
- [۳] (اشعار شعرای آذربایجان) - آدولف برژه - لایزیخ ۱۸۶۷ .
- [۴] (تورک دولقی و تورک ادبیاتی تاریخی) - آ . قریسکی موسقووا ۱۹۱۰ .
- [۵] (تذکره الشعرا - ریاض المعشوقین) محمد آقا مجتهد زاده قاراباغی جلد ۱ قره بت مطبعه سی ۱۳۲۸ .
- [۶] آذربایجان ادبیاته بر نظر - یوسف بک وزیروف - مطبعه عامره ۱۳۳۷ .
- [۷] تذکره ثواب - میر حسن بن حاجی میر احمد آقا ۱۳۱۰ باکو .
- [۸] آذربایجان جمهوریتی - رسول زاده امین . استانبول . ۱۳۴۱ .
- [۹] قافقاس شعرا سنک مشهوری ملا پناه واقفک اله دوشن اشعارینک مجموعه سی - هاشم بک وزیروف ۱۹۰۸ باکو .
- [۱۰] تمثیلات - فتحعلی آخوندوف ۱۲۷۷ تفلیس صیفه ۲۸۶ .
- [۱۱] تذکره الشعرا علاء الدوله پشانشاه والغازی السمرقندی - براون ، لوندرو ۱۹۰۱ .
- [۱۲] تورک لسانک عناصری - ویکیه - ۱۸۶۹ یارس .
- [۱۳] تورک - چاغاتای ، آذری لسانلرینک مقایسه سی ، ولیمینوف - زرنوف ۱۸۷۲ پترسبورغ .
- [۱۴] جامع النظائر - حاجی کمال ، ال یازیه ، یکاته نسخه بایزید عوی کتبخانه ده .
- [۱۵] تذکره الشعرا - صادق ۱۰۲۱ استانبول .
- [۱۶] بالالاره هدیه کوچرلو فریدون بک باکو ۱۹۱۲ .
- [۱۷] (آتالار سوزلری) کلشیکن ۱۹۲۱ روان .
- [۱۸] آذربایجان تورک لرینک ادبیاتی - کوچرلو فریدون بک ۱۹۰۳ (نا تمام) .
- [۱۹] دیوان قلشی برهان الدین - قرود قیل - خودسل ۱۹۲۲ استانبول . الخ .

حالبو که واقفک خواجه سی ، اونک قادار قیمتی برشاعر داها وار : ودادی . بز
وداديله باشلايورز .

ودادی

ودادی مخلصيله شهرت قازانان میرزا ولی شوشی به ملحق بهارلی کوینده
دوغدی . تولدنده اختلاف وارددر . ۱۱۳۱ اولمی محتملدر . باباسی تورکمن بکلرنندن
بکلرکده شهرتیلرندن ایدی . آدی بایرام خانددر . نفوذصاحبی معلوماتلی برآدمدی .
اوغلنک تحصیلنه اهمیت ویریور . تربیه سنه چالیشیور . ودادی تبریز کبی علم
مرکز لرینی دولاشیور ؛ معلوماتی بوسیاحتلرله نیشله یور . عرب ، عجم لسانلرینی
اوکرنکدن صوکرادبیات ، منطق ، اصول ، حکمت ، هیأت ، ریاضیه کبی
درسلرده کوریور . عجم وتورک شاعر لرینی او قویور ، هنوز اون سکنز باشلرنده
اولدینی حالده یازدینی منظومه لر بکهنیلیور . شهرت قازانیوردی . فضولی ، یکانه
استادیدر . بونی بر اثرنده آکلایر . حق معنوی استادینک لایلا و مجنوننه برده نظیره
یازمش ، فقط بو آل یاریسی یکانه نسخه کتبخانه سنک یاغماسی صره سنده محو اولوب
کیتمش ایمش .

ودادی واقفک معاصری وخواججه سیدر . آرالرنده برچوق ادبی مناظره
ومناقشه لراولمش ، یکدیگری نه نظیره یازمشلرددر . واقف خواججه سنه چوق حرمتکلرددر .
بر غزلنده :

« نه قادار اولسه قوجه [۱] کرچه ودادی خسته

کنه واقف کمی [۲] البته یوز اوغلانه دکر » دیور .

ودادی باباسنک دلالتیه قاراباغ حکمداری ابراهیم خانک مقریتندن اولمشدی .
فریح فحور بر حیات یاشایوردی . برآراق منکوب قالدی . اودنیایه اهمیت ویرمز
فیلسوفلردن اولمشیدی . فقط علمی ، دوغرو سوزلولکی اونی یه حکمداره
یاقلاشدیردی . اختیار حالده مشاور کبی خانک یانندن ایرملازدی . برکون ابراهیم

[۱] قوجه = اختیار

[۲] کمی = کبی

خان برمسآله نك مذا كره سی ضمتده و دادی بی شاه قاجار فتح علی خان کوندرمندی .
 شاه قیزنجی بی پروا سوزلر صرف ایتمک باشلامش ، علی خان فنا حالد قیزمش
 اولاقید ، تهدیداتهده اهمیت ویرمهش ، دوعری سوزلولکک قربانی اولمشدر .
 سکسانک بو اختیار علم و شعر آدامه پک خائجه سنه بر جزا ترتیب اولوندی : برطوپک
 آفرینه باغلانهرق طوبه آتش ویرلدی . بو آق صقاللی ، بیچاره شاعر شاه ایرانک
 کیندار نظرلری قارشیدنه پارچا پارچا ایدلمشدر . وفاتده ۸۳ یاشنده ایمش .
 قبرینی آذربایجانلیرده بیلیمه یور . ذاتاً قبرینی آرامغه لزوم وارمی یا ؟ بویه آداملرک
 قبری بوتون بر ملتک قابی دکلیدر ؟ . .

واقفک شیعی اولماسنه رغماً و دادی سی ایدی . اثرلرندن آکلایورز :
 یوزا ولی واقف قدار دکلسمده اوکایقین ادبی بر شخصیتدر . عروض وزنیله
 یازدینی کبی هجا وزنیلهده بر خلی شیدار میدانه کتیرمشدر . مدون دیوانی یوق .
 اثرلری طوبیلانسه بر دیوان تشکیل ایده بیلیر . اله ایده بیلدیکمز اثرلرندن مؤثره
 لرتقی انتقال ایده بیلیرز :

ودادی حساس بر شاعر . سومش ، سولش ، عشق المربینی ترنم ایتمش .
 دویغولری قلبدن کلیور . قلمی تصوفدن قورتارمش ، دینی عجمک مبالغه سندن
 اوزاقلادیرمش ، بعضاً جوشمش ، طاشمش اکثر یا حزین ، ساکن ، بویی بو کوک
 مشکل یاشامش ، خروشان برهر کبی دکل حزین بر ایرماق کبی آقش ، کیتشم .
 لسانی درست ، منظومه لرده وزن ، قافیه خطایی آز ، شیوه سی خوش ،
 آذری اولماسنه رغماً او قویوب آکلایه بیلیرز . ساده یازمق ایسته دیکی زمان مونس ،
 طاتلی اوقونیور .

هزلیاتهده اهمیت ویرمش . حق هجو بیله یازمش . خوشکو اولدینی قدرده
 فلندر یاشایان شاعر واقفله طاتلی طاتلی آلا ی ایدیور . هزلیات دنیلنجه ۲۲۴
 سرورینک کی کبی صاچه شینلر ظن ایتمه ییک . جانمزی صیقمه دن اوقویا بیلیرز .
 بونلره فنا دکل دیمکده تردد ایتمه یورسکز .

فیلسوف کجیر کن نصیحت ویرد :

« کر عاقل ایسه ک کردش دورانه اینانما
 چون باقی دکل ، ملک سلیمان اینانما . . .
 ندیم کبی خط و خالک ده عاشق در :
 ایللریله [۱] حسرتکی چکرم
 مشتاقیام جانی قربان ایلرم
 شکر یتدوم وصالیکا سودیکم
 او خطیکا او خالیکا سودیکم »

ودادینک انتخاب ایتدیکم شوپارچه سی ایله بوینجه نهایت ویریورم :

« کیم که سودای سر زلف پریشانه دوشر
 گاه زندانه کهی چاه زنجردانه دوشر
 آفت دهر دکر [۲] اول کسه کیم کاملدر
 ماه هر کون که کاله ینه نقصانه دوشر
 مرد ایکتیر اوزینه مجلس میدان بیلور
 صانما هر نا کس و نامرد بومیدانه دوشر
 عیدن صاف چیقار پاک و مبرا کورونور
 بر طلا [۳] کیم کوره [۴] ده آتش سوزانه دوشر
 بیچ و تابه دوشه نك ایشی یلی اوزده [۵] اولور
 زلف بووجهله رخساره جانانه دوشر
 شام غم شادلق ایامنه خوش زیوردر
 نیچه کیم حال سیه عارض جانانه دوشر
 ای و دادی غم هجرانه گرفتار اولق
 بر سکا بر بکا بر یوسف کنعانه دوشر . »

[۱] ایلر = ییلر [۲] دکر = دوقونور [۳] طلا = آلتون [۴] کوره =

اوجاق [۵] اوزده یعنی یوزده اولور (یولنده در دیمک) .

واقف

آذربایجانلی شاعرلرک اک شهرتلیسی واقفدره. واقف یالکز آذربایجانک دکیل
بوتون تورک طائفه ده اک دکرلی، اک سویملی برچهره سیدر. اصل آدی منلاپناه در.
کنجهیه تابع شمس الدین کوینده دنیایه کلشیدی. تیفلیس ایله کنجه اراسه
(قازاق) دیرلر. بوندن دولایی بعض کتابلرده واقف ایچون (قازاقلی) تعبیری
کورولویور.

منلاپناه اورتا حاللی بر عائله نك بریچک چوجوعی ایمش. باباسنک همیله
واقف او قومش یازمش، معلوماتی کنیشه مش. زماننک عالمیری صیراسه کچمشدی.
علمی شهرتی ضرب مثل اولمشدی: دورکه هراوقویان ملاپناه اولماز.

علمی قادار ذکاسی ده قوتلی اولدینی ایچون هنوز پک کنج ایکن ۱۷۶۶ ده
قاراباغ حکمداری ابراهیم خلیل خان جوانشیرک (ایشیک اغالنی) (۱) مأموریتله
سرایه انقساب ایتدی. ترقی ایده ایده حکمدارک خاص مشاوری اولمشدی.
قاراباغده ودادیله طانشه رق بر خیلی زمان برابر دوشوب قالدیلر.

واقفک شهرتی یکریمی، یکریمی بش یاشلرنده هر طرفه یاییامشدی. کیت کیده
کرک بووضعیتی، کرک سرایده کی موقعی شاعره برچوق حسود دشمن قازاندیردی.
فلاکتی اسبابی حاضرلادی.

۱۲۱۲ هجری تاریخلرنده ایدی. عجم شاهی قاجارلردن محمد آقا، اورتهیه
سیسز بر مسأله چیقاره رق قاراباغه هجوم ایتدی. مغلوب اولان ابراهیم خان
جاروبلکانه قاچدی. محمد آقا (پناه آباد) یعنی شوشینی ضبط ایدوب واقفی
اوغلی علی آقا ایله حبسه آتدیردی. اولدورمه لرینه رمق قالمشدی. فقط برکیجه

[۱] ایشیک، ایشیک اغالنی، بزم سرای حیاتنده اوزنکی اغالنه مشابه بر مأموریتدر.
حکمدار آته بیترکن اوزنکینک دیگر اوجنی طوتان آدم. صوکرالری بزده برراندرون
مأمورلانی عنوانی اوله رق قالمشدی. صیراسیله سلحدار آغا، چوقادار، رکابدار، دلبند
آغاسی یعنی سارلقی باشی، پیشکیر اغاسی، اوزنکی آغاسی

آقا محمد شاه اوز نوکری یعنی خاص بنده سی طرفدن یاتاغی ایچنده قتل ایدیلدیوردی.
 بونی مجتهد زاده ریاض العاشقین ده شویله اکلانیور :
 « آقا محمد شاهک اوز نوکری صفر علی نام شاه مزبوری دختموایی ایچره
 قانیله هم آغوش و چراغ عمرینی خاموش ایتدی ولسان قضا انک حاله مناسب
 شوفردی اوقودی :

« چراغی کوبشپ روشن شود مغرور نتوان شد
 فنائی هست در پی صبحدم شمع شبستازا »

شاهک قتلی واقفی محقق اولومدن قورتارمش ؛ زواللی شاعر سوغچندن
 شومظلومه پی یازوب قورتولوشنی و دادی به آکلانیور :
 « ای و دادی کردش دوران کج رفتارده باخ (۱)
 روز کاره قیل تماشا کاره باخ کرداره باخ
 اهل ظلمی نجه برباد ایلدهدی بر لحظه ده
 حکم عادل پادشاه قادر قهاره باخ
 صبح سوندی شب که خلقه قبله ایدی بر چراغ
 کیجه که اقبالی کور کوندوزده کی ادباره باخ
 تاج زردن تا که آریلیدی دماغ پر غرور
 پایمال اولدی تیوکلرده سر سرداره باخ
 عبرت ایت آقا محمد خاندن ای کمتر کدا
 تاحیاتک وار ایکن نه شاه خونکاره باخ
 باش کوتور بواهل دنیادن آیاق طوتدجه قاج
 نه قیزه ، نه اوغوله ، نه آشنا نه یاره باخ
 واقفا کوز یوم جهانک باخه خوب وزشته
 یوز چوور آل عبایه احمد مختاره باخ »
 بومظلومه ایله دیکر بعض پارچالردن واقفک آخوند یعنی شیخی اولدینی آکلانیور.

شاه قاجارک اولومندن سوکرا حکومتی باطمان قلیچ نامنده بری اله کچیرمشدی.
اصل اسمی مهر علی بک اوغلو محمد بک در. اوللری واقفه حسن معامله ایتدی.
فقط آرتق شوشی بوسیرالرده تمامیه بر فساد او جانغی اولمشد. خصوصیه طالعسر
شاعرک رقییلری ده چوق. برکون ییچاره شاعر بر افترایه قوربان اولویور. مهر
علی بک اوغلیله برابر واقفی اعدام ایتدیریور.

واقفک قبری یوسف وزیروف خبر ویرد: (جمه دوزی) دنیلن محله
ایمش. شهید قبری طانیلیر، هر سته بر چوق زائرلر شاعرک مزاری باشنده مرثیهلر
او قورلر مش واقفک قدرتلی، صنعتکار بر شاعر اولدیغنده شبه یوقدر. نقل
ایده جکمز پارچالر بومده انک دلیلدر.

آذربایجانک قیمتی محررلرندن کوچرلو فریدون بک، ملانباهی بی آذری ادبیاتنک،
بانیسی عد ایتمکده در.

«تازه حیات» مدیری، وزیروف طائله سنک دکرلی بر سیاسی هاشم بک، همت
بایدردک واقفک بر خیلی منظومه لرینی طویلامش (قافقاس شعراسنک مشهوری ملایناه
واقفک اله دوشن اشعارینک مجموعه سی) آدیله ۱۹۰۸ ده باکوده باصدیرمشدردک
جدا مطالعه یه لایقدر.

آدولف برژه معلوم کتابنده اک چوق واقفدن پارچالراتخت ایدیور. ریاض-
الماشقین ده مجتد زاده واقفک (معشرات) نامیه یازدینی پارچالره اهمیت ویرهردک
آلمش، حاجوکه شاعرک اک کوزهل پارچالری میر آقانک تذکره نوانیسده بولونیور.
مع مافیه واقفک منظومه لری بوقاردارده دکل. آغزندن آغزه یاییلان، بعض
ال یازیسی کتابلرده تصادف اولونان پارچالرده طویلانسه قوجه بر دیوان تشکیل
ایده بیلیر. طویلا دیغمز پارچالری ایلرده کتاب شکلنده نشر ایده جکمز.

واقف عرض وزنیله موفق اولدینی پارچالری یازدینی کی بالخاصه حیا وزنیله چوق
قیمتی شعرلر انشاد ایتمشد.

اکثر شاعرلریمزده تصادف ایتدی کمز برقچ وزن دوشوکلکی، قافیه خطالرندن
صرف نظر ایدیلمرسه واقفک اک موفق بر آذری شاعری اولدیغنده تردد ایدلر.

اشكال نظمك اكريسنى قوللانمش بالخاصه مخس، معشر، متوى، مستزاد شكلرين
اهميت و يرمشدر .

واقف يالكنز عشق و الم شاعرى دكل ، عشق ونشته شاعرى درده ...
هجا وزننده يازدقلرى ايچنده چوق كوزمللرى وار. كوكل ايستردى كه هال
هيسنى نقل ايديم .

شوكا باقكنز ؛ نه مونس ، نه خوش نه ساده براقاده. عجمك كورولتولى ككلرى
چوق اولمادىنى كې لسانى ده بزه بك يقين . نه كوزمل برشمر دكىلى :

« سودو كوم لبلرك ياقوته بكنزه

سراسر ديشلرك دردانه دندر

صدف دهانكدن چيقان سوزلرك

هربرى برغير خزانه دندر

نه دندر سوزيمه جواب و يرمه مك

هم جمال كيزله يوب يوز كوستره مك

كيجه كوزلرم خوابى كورمه مك

اولسيه تركس مستانه دندر

برنامه يازمشم جان اوزه اوزه

بادصيا آپارسن [۱] اوكل يوزه

صورششا يارم بو كيمدندر بزه

سويله كان سرك ديوانه دندر

مشتاقدن يوزيكه كوزى واقفك

يولكده پاى انداز اوزى واقفك

سنىك ذكرى ، فكرى واقفك

غير سوز ياننده افسانه دندر .

دوشونكنز واقف بونى اون ايكنجى عصر ك باشنده يازييور . هجا وزنيله

[۱] آپارمق = كوتورمك ، ايلتمك

بازیلان شعرلر، طائسز اولویور دینلره مقنع بر جواب دکلی ؟ . .

تصویرده موفقیتلی پارچالرندن برینی داها نقل ایدیم :

آلا کوزلر سوزولوب ترکس سیرابه دونوب

آق قباغنده صنم ابرولری محرابه دونوب

لعل نك لبلیتک رنگی می نابه دونوب

دوکولوب کورده صاچلر اوچی قلابه دونوب

صبونا جقاسی کی زلف مطرالری وار »

— آلت طرف وار —

خطه صبرای لیسسه ادبیات معلمی

رأفت عرنی